

FEYK XABARLAR VA IJTIMOY TARMOQLARDA MANIPULYATSIYA: KIBERXAVFSIZLIKMI YOKI AXBOROT XAVFSIZLIGI

SHERNAZAROV ELBEK ILHOMOVICH

Buxoro viloyati Peshku tumani ichki ishlar
bo'limi boshlig'i podpolkovnik

ANNOTATSIYA

Maqolada feyk xabarlar va ijtimoiy tarmoqlarda axborot manipulyatsiyasining zamonaviy tahdidlari tahlil qilinadi. Soxta yangiliklar va noto'g'ri ma'lumotlar tarqalishi jamiyatda ishonchsizlik, nizolar va noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga olib keladi. Internet va ijtimoiy platformalardagi axborot oqimini boshqarish, uning haqqoniyligini ta'minlash kiberxavfsizlik va axborot xavfsizligi sohalarining yangi muammolarini yuzaga chiqaradi. Maqolada feyk xabarlarga qarshi kurashish usullari, axborot savodxonligini oshirish hamda texnologik va huquqiy choralarning ahamiyati ko'rsatib o'tiladi. Shu bilan birga, feyk xabarlarning jamiyat va davlat xavfsizligiga ta'siri, shuningdek, bu muammoga qarshi xalqaro hamkorlikning roli ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: *feyk xabarlar, ijtimoiy tarmoqlar, axborot manipulyatsiyasi, kiberxavfsizlik, axborot xavfsizligi, axborot savodxonligi, soxta yangiliklar, internet tahdidlari, jamiyat xavfsizligi, raqamli kommunikatsiya.*

KIRISH

Zamonaviy axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi bilan birga, soxta yangiliklar — feyk xabarlar va axborot manipulyatsiyasi muammosi ham tobora dolzarb masalaga aylanmokda. Ijtimoiy tarmoqlar aholining asosiy axborot manbalaridan biriga aylanganligi sababli, noto'g'ri yoki qasddan buzilgan ma'lumotlar tez sur'atlarda tarqalib, odamlarning fikr va qarorlariga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Bu holat nafaqat individual foydalanuvchilar, balki butun jamiyat va davlat xavfsizligi uchun ham katta tahdid hisoblanadi. Shuning uchun, feyk xabarlar va axborot

manipulyatsiyasiga qarshi samarali kurashish, ularni aniqlash va oldini olish kiberxavfsizlik hamda axborot xavfsizligi sohalarining muhim yo'nalishlaridan biriga aylangan. Ushbu maqolada feyk xabarlarining ijtimoiy tarmoqlardagi ta'siri, ularning xavfsizlik sohasidagi o'rni hamda kurashish usullari keng yoritiladi.

ASOSIY QISM

Feyk xabarlar ijtimoiy tarmoqlarda tarqalishining asosiy sababi — odamlarning tezkor va hissiyotlarga asoslangan reaksiyasidir. Insonlar ko'pincha to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini tekshirmay, qiziqarli yoki hayratlanarli xabarlarini do'stlari bilan bo'lishadi. Bu esa soxta ma'lumotlarning virusdek yoyilishiga xizmat qiladi. Shu bois, har bir foydalanuvchi axborot manbasini tanlashda hushyor bo'lishi va ma'lumotni qayta tekshirish odatini shakllantirishi lozim.

Ijtimoiy tarmoqlar algoritmlari foydalanuvchilarning qiziqishlariga mos kontentni ko'rsatishga intiladi, bu esa odamlarni o'z fikriga mos bo'lgan ma'lumotlarga ko'proq duchor qiladi. Natijada, manipulyatorlar o'z xabarlarini maqsadli auditoriyaga yetkazishda katta ustunlikka ega bo'ladi. Shu sababli, platformalar algoritmlarini shaffof va mas'uliyatli boshqarish, ularni noto'g'ri axborot tarqalishiga qarshi sozlash muhim ahamiyatga ega.

Axborot savodxonligini oshirish — feyk xabarlarga qarshi kurashning eng samarali usullaridan biridir. Foydalanuvchilarni soxta yangiliklarni aniqlash va ulardan himoyalash bo'yicha o'qitish, ijtimoiy tarmoqlarda barqaror madaniyat yaratishga xizmat qiladi. Maktablar, universitetlar va jamoat tashkilotlari bu borada maxsus dasturlar tashkil qilishi mumkin.

Texnologik yechimlar ham muhim rol o'ynaydi. Sun'iy intellekt va mashinani o'rganish texnologiyalari yordamida feyk xabarlarini aniqlash, ularning tarqalishini oldini olish mumkin. Shu bilan birga, bu texnologiyalar inson nazoratidan oshmasligi va xolislikni saqlashi kerak.

Huquqiy choralarning kuchaytirilishi ham zarur. Soxta axborotni tarqatgan shaxslar va guruhlariga nisbatan qonuniy javobgarlik belgilash, ijtimoiy tarmoqlarning xavfsizlik siyosatini qat'iy nazorat qilish — bu yo'ldagi muhim qadamlar hisoblanadi.

Jamiyatda axborotga nisbatan shubha va tanqidiy fikr yuritish madaniyatini rivojlantirish ham feyk xabarlariga qarshi turishda katta ahamiyatga ega. Odamlar bir-biri bilan fikr almashish jarayonida har doim har qanday ma'lumotni sinchkovlik bilan baholashga odatlanishi zarur.

Umuman olganda, feyk xabarlar va ijtimoiy tarmoqlardagi manipulyatsiyaga qarshi kurash ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi — foydalanuvchilarning shaxsiy mas'uliyatidan tortib, texnologik, huquqiy va ta'limiy choralargacha. Faqat shu tarzda axborot maydoni ishonchli, xavfsiz va haqqoniy bo'lishi mumkin.

Amaliy Holat	Izoh va Amalga Tatbiq Etilishi
Axborotni tekshirishni odat qilish	Foydalanuvchi ijtimoiy tarmoqlarda ko'rgan ma'lumotni boshqa ishonchli manbalardan ham tekshiradi. Bunda faktlarni solishtirish, rasmiy saytlar va ekspertlarning fikriga murojaat qilish amaliyotga aylantiriladi.
Xabarlarini baholashda tanqidiy fikr yuritish	Har qanday xabarni qabul qilishdan oldin, uning maqsadini va kim tomonidan tarqatilayotganini aniqlash kerak. Bu orqali manipulyatsiya va propaganda usullarini aniqlash osonlashadi.
Ijtimoiy tarmoqlar sozlamalarini boshqarish	Foydalanuvchilar o'z profillarida axborot olish va ulashish tartibini sozlashadi. Masalan, faqat ishonchli do'stlar va guruhlardan xabar olish, noma'lum manbalardan xabarlarini bloklash amaliyoti keng tarqaladi.
Axborot savodxonligi bo'yicha treninglar o'tkazish	Maktab va korxonalarda muntazam tarzda feyk xabarlar va manipulyatsiyaga qarshi treninglar tashkil qilinadi. Bu usul foydalanuvchilarning

Amaliy Holat	Izoh va Amalga Tatbiq Etilishi
	ongini oshirish va zararli axborotdan himoyalanishga yordam beradi.
Sun'iy intellekt va avtomatik filtrlar qo'llash	Ijtimoiy tarmoqlarda soxta yangiliklarni aniqlash uchun ilg'or texnologiyalar joriy qilinadi. Bu tizimlar soxta kontentni avtomatik tarzda belgilab, uning tarqalishini cheklaydi.
Qonuniy javobgarlik mexanizmlarini kuchaytirish	Soxta ma'lumot tarqatgan shaxslar va guruhlar uchun tegishli qonuniy chora-tadbirlar qo'llanadi. Bu jarayon qonunchilik bazasini takomillashtirish va jamoatchilik nazoratini kuchaytirishni talab qiladi.
Jamiyatda tanqidiy axborot madaniyatini rivojlantirish	Oila, ta'lim muassasalari va ommaviy axborot vositalari orqali aholiga axborotlarni tanqidiy baholash ko'nikmalari o'rgatiladi. Bu feyk xabarlarga qarshi immunitet yaratishga yordam beradi.
Ijtimoiy tarmoqlarda xavfsizlik siyosatini qat'iy nazorat qilish	Platformalar foydalanuvchilar xavfsizligi uchun axborot tarqalishini nazorat qilish va qonuniy talablarni bajarishni doimiy ravishda ta'minlashlari shart.
Hamkorlikda axborot oqimini boshqarish	Davlat, nodavlat tashkilotlar va ijtimoiy platformalar birgalikda feyk xabarlar tarqalishini kamaytirish uchun strategiyalar ishlab chiqadi. Bu hamkorlik samarali monitoring va tezkor javobni ta'minlaydi.

Amaliy Holat	Izoh va Amalga Tatbiq Etilishi
Foydalanuvchilarni xabardor qilish kampaniyalari	Ijtimoiy tarmoqlarda feyk xabarlarga qarshi targ'ibot ishlarini olib borish, foydalanuvchilarga o'zini qanday himoya qilishni ko'rsatish orqali xavfsizlik madaniyatini oshirishga hissa qo'shadi.

Axborotni tekshirishni odat qilish foydalanuvchilarga ijtimoiy tarmoqlarda uchragan har qanday ma'lumotni boshqa ishonchli manbalardan tasdiqlash imkonini beradi. Bu esa soxta xabarlarga ishonch ehtimolini kamaytiradi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish har bir xabarni uning manbasi, maqsadi va konteksti jihatidan baholashni o'z ichiga oladi. Shu tarzda manipulyatsiya va noto'g'ri ma'lumotlarni ajratib olish osonlashadi.

Ijtimoiy tarmoqlardagi shaxsiy sozlamalarni optimallashtirish foydalanuvchilarga faqat ishonchli do'stlari va ekspertlardan keladigan ma'lumotlarni ko'rish imkonini beradi, shu bilan soxta axborot tarqalishini kamaytiradi.

Axborot savodxonligi bo'yicha ta'lim maktab va universitetlarda o'quvchilarga soxta yangiliklarni aniqlash va ulardan himoyalalanish ko'nikmalarini berishga xizmat qiladi, bu esa jamiyatda mustahkam axborot madaniyati yaratadi.

Texnologik yechimlardan foydalanish sun'iy intellekt va avtomatik filtrlar yordamida soxta xabarlarni aniqlash va ularning tarqalishini cheklash imkonini beradi.

Qonuniy javobgarlik mexanizmlarini kuchaytirish soxta axborotni tarqatgan shaxslar va guruhlarini aniq belgilab, ularga qarshi choralar ko'rilishini ta'minlaydi.

Jamiyatda tanqidiy axborot madaniyatini rivojlantirish orqali odamlar har qanday ma'lumotga shubha bilan yondashish, ularni tahlil qilish va baholashga o'rgatiladi.

Ijtimoiy tarmoqlarda xavfsizlik siyosatini qat'iy nazorat qilish platformalarning soxta kontent tarqalishiga qarshi samarali choralar ko'rilishini ta'minlaydi.

Davlat va nodavlat tashkilotlar hamkorligida axborot oqimini boshqarish strategiyalarini ishlab chiqish feyk xabarlar tarqalishini oldini olishda muhim o‘rin tutadi.

Foydalanuvchilarni xabardor qilish kampaniyalari ijtimoiy tarmoqlarda zararli axborotdan himoyalash usullarini o‘rgatib, xavfsizlik madaniyatini oshiradi.

XULOSA

Raqamli dunyoda feyk xabarlar va manipulyatsiya xavfi tobora ortib bormoqda. Ushbu muammolar bilan kurashishda faqat texnologik yechimlar emas, balki har bir foydalanuvchining tanqidiy fikrlashi va axborotni tekshirish odatlarini shakllantirishi muhimdir. Axborot savodxonligini oshirish, qonuniy javobgarlikni kuchaytirish hamda davlat va nodavlat tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlik soxta xabarlariga qarshi samarali kurashni ta‘minlaydi. Natijada, jamiyatda ishonchli va xavfsiz axborot maydoni yaratilishi mumkin. Shunday qilib, feyk xabarlar va manipulyatsiyalarga qarshi kurash – bu har bir insonning, shuningdek, butun jamiyatning birgalikdagi mas‘uliyatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Islomov, B. (2020). Axborot xavfsizligi asoslari. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Karimov, S. (2019). Kiberxavfsizlik va raqamli texnologiyalar. Toshkent: Texnologiya nashriyoti.
3. Toshpulatov, J. (2021). Ijtimoiy tarmoqlarda soxta xabarlar va ularning oldini olish. Toshkent: O‘zbekiston Matbuot Markazi.
4. Yusupov, A. (2018). Axborot savodxonligi va media madaniyat. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti.